

Каденко Н.І.*

ПОЛІТИЧНО-СУСПІЛЬНІ ПРОЦЕСИ У ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

У даній статті розглядаються витоки і теоретичне підґрунтя явища мультикультуралізму. Наводяться та аналізуються проблеми, пов'язані з цим явищем, в тому числі додатково висвітлені актуальними подіями. Розглядаються приклади Нідерландів, Норвегії та Німеччини, які мають ряд спільних та відмінних характеристик, важливих для поставленої у статті задачі. Зроблено висновки щодо нинішнього стану та майбутнього мультикультуралізму як обраної стратегії побудови міжнародного суспільства.

Ключові слова: мультикультуралізм, Брейвік, Фортاین, Меркель.

В данной статье рассматриваются происхождение и теоретические основы явления мультикультурализма. Представлен анализ проблем, связанных с данным явлением, в т.ч. тех, что были дополнительно освещены недавними событиями. Рассматриваются примеры Нидерландов, Норвегии и Германии, которые имеют ряд общих и отличных характеристик, являющихся важными для задачи, поставленной в данной статье. Сделаны выводы относительно нынешнего состояния и будущих перспектив мультикультурализма в качестве стратегии построения международного общества.

Ключевые слова: мультикультуралізм, Брейвик, Фортуйн, Меркель.

This article deals with the origins and theoretical background of the multiculturalism phenomenon. The related problems are presented and analyzed, including those highlighted by the current events. Cases of the Netherlands, Norway and Germany are looked into, as those sharing some similar and different traits that are important for the tasks of this article. Conclusions are made concerning the future of multiculturalism as the strategy selected for shaping international society.

Key words: multiculturalism, Breivik, Fortuyn, Merkel.

Мультикультуралізм у Західній Європі є одночасно предметом гордоців її безсумнівно прогресивної політичної системи та однією з найгостріших тем політичних дебатів. Також він являється «лакмусовим папірцем», який виявляє реакцію суспільства на низку різноманітних проблем, включаючи національну і європейську ідентичність, державну безпеку та економічну кризу. Із кін. ХХ – поч. ХХІ ст. цей папірець стабільно реєструє підвищену концентрацію занепокоєння серед виборців: у ряді країн Західної Європи на виборах почали здобувати значну підтримку партії з відверто антиіммігрантською риторикою, які відкрито виступали проти мультикультуралізму та за збереження ідентичності й «традиційних» цінностей.

* аспірант відділу трансатлантичних відносин Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Науковий керівник: проф. Рижков М.М.

Питання європейської ідентичності для держав-учасників згадував ще Жан Монне, один із засновників ідеї, яка зараз набула форми Європейського Союзу. Вважаючи, що «...в Європі не буде миру, якщо держави відтворюватимуться на основі національного суверенітету [6]», він наголошував на необхідності усунення із «демократичної віри» елементу національного суверенітету як такого, що є небезпечним для миру та відбудови Європи: «...правда полягає в тому, що ми створюємо спільний суверенітет [8]». Однак спільний суверенітет та європейська ідентичність при демократичному устрої потребують переоцінки зазначених цінностей для народу.

Як показала подальша практика із поглибленням європейської інтеграції, населення Європи не було і не є готовим поставити ідентичність європейську пріоритетом над національною. Це є основоположною причиною більшості проблем, які виходять на поверхню під час спроб створення мультикультурного суспільства: європейське суспільство являється мультикультурним за визначенням, і кількість культур у кордонах даної держави не має значення для самоідентифікації громадянина як європейського, в той час як для ідентичності національної присутність інших, часто несумісних, культур на «своїй» території несе загрозу.

Щодо державної безпеки слід зазначити, що тероризм та «війна з терором» стали тими загрозами, які необхідно постійно враховувати; ці терміни не зникають зі сторінок наукових видань та преси після подій 11 вересня у Нью-Йорку, а також вибухів у Лондоні та Мадриді. В той час як саме явище тероризму є далеко не новим, падіння башт-близнюків у самому серці однієї зі світових супердержав мало символічне значення для всіх тих громадян, що вважали себе у безпеці на власній території. Якщо згадати, що і до цієї події як у США, так і в Європі досить тривалий час ішли дебати про обмеження імміграції та жорсткішу інтеграційну політику, то зовсім не дивно, що тероризм почали пов'язувати з потенційною небезпекою співіснування із представниками культури, яка «скомпрометувала» себе вищеописаними діями. Менш згадуваним, проте досить важливим аспектом загрози національній безпеці є потенційний вплив урядів мусульманських держав на політику урядів Західної Європи шляхом лобіювання своїх інтересів за посередництва культурних та релігійних установ, які існують за рахунок урядів країн походження [3].

Економічна криза, яка стала предметом уваги у 2008 році, знову загострила увагу на соціальних виплатах, непропорційно велику частку яких отримують особи іноземного походження [9]. Характерним є те, що велика кількість громадян сприймала ці виплати як такі, що ідуть за «їхній» рахунок, тобто була явно присутня дихотомія «ми – інші». Це свідчить не тільки про відносно низьке залучення представників меншин на ринку праці та їхню малу частку у високооплачуваних посадах, але також про не дуже успішну інтеграцію меншин у життя суспільства, яке так і не прийняло значний відсоток громадян як свою невід'ємну частину [4; 2].

Наскільки критичною є напруга серед різних груп населення та неспроможність правлячих політичних еліт задовольнити вимоги виборців? Загострення вищезазначених проблем не тільки спонукало новий виток дискусій, а і співпало у часі з появою низки нових політичних партій та рухів із антиіммігрантською та жорсткою інтеграційною риторикою.

Для даної статті цікавими є приклади трьох європейських держав – Нідерландів, Норвегії та Німеччини, у кожній із яких порівняно нещодавно здобули резонанс певні реакції суспільства на вищезазначену проблему. Наведені держави є економічно розвиненими та

забезпечують усім своїм громадянам ряд соціальних гарантій; їхні уряди вже тривалий час активно докладають зусиль до регулювання імміграції та інтеграції нових громадян; незважаючи на це, всі три країни мають чітко виражені проблеми з обох аспектів.

У Нідерландах у 2002 році було вбито лідера правої партії СПФ (Список Піма Фортайна) Піма Фортайна. Убивцею виявився Фолкерт ван дер Грааф, безпартійний активіст із захисту прав тварин. Обнародування мотивів убивці викликало подив як у фахівців, так і у широких мас, оскільки питання захисту тварин та навколишнього середовища не були основними для кампанії Фортайна. Її головними пунктами були обмеження імміграції з мусульманських країн та асиміляція іммігрантів, які вже оселилися на території країни, боротьба з нелегальною імміграцією, а також неухильне дотримання прав людини та збереження ліберальних цінностей Нідерландів. Незважаючи на суперечливе ставлення суспільства, партія Фортайна прогнозовано мала отримати значну підтримку на виборах.

В той час як мотиви цього політичного убивства не мали прямого відношення до позиції Фортайна щодо мультикультуралізму та імміграції, воно стало каталізатором ряду змін у політиці країни та відкрило шлях для його ідейних наступників. На подальших виборах голоси отримала Партія Свободи Геерта Вілдерса, чия гостра антимусульманська риторика здобула йому не менш суперечливе ставлення суспільства у межах країни та за кордоном. Партія Свободи не втрачає популярності серед певного відсотка населення, що свідчить про наявність невдоволення політикою толерантності та мультикультуралізму. Можна з упевненістю спрогнозувати, що у випадку ще одного політичного убивства у Вілдерса знайдуться послідовники, і нові партії з подібною програмою здобудуть перемогу на чергових виборах.

Події у Норвегії особливо шокували, зважаючи на їхнє ідеологічне підґрунтя, викладене на 1518 сторінках «маніфесту» Брейвіка. Серед основних цілей можна виділити боротьбу з «ісламською колонізацією» Норвегії та Європи взагалі, припинення «культурного геноциду» та повну ізоляцію мусульманських країн до зникнення ісламу як релігії. Досягти цих довгострокових цілей Брейвік вважав можливим шляхом використання насильницьких методів боротьби. Його вчинки були спрямовані на фізичне знищення «зрадників категорії В та С» [7] – політиків та молодих людей, які підтримували соціалістичну партію та ідеологію мультикультуралізму, який Брейвік, серед іншого, вважав одним із різновидів «культурного марксизму».

Наслідками його дій стали численні негативні реакції з боку правих партій та рухів, в тому числі безпосередньо згаданих Брейвіком у його «маніфесті», які категорично заперечували ідеологічну підтримку подібних насильницьких методів; двоє членів Європейського парламенту були відсторонені від своїх обов'язків за публічну підтримку мотивів Брейвіка, а також розпочався новий виток дискусій щодо мультикультуралізму та моральної сторони правих рухів. Загалом, можна зробити висновок, що дії Брейвіка мали негативний вплив на сприйняття суспільством ідей, які мали «врятувати» Європу. Його вчинок навряд чи стане початком масових терористичних актів, на що Брейвік висловив надію у своєму маніфесті, оскільки переважна більшість антиіммігрантських партій підтримують виключно мирні та демократичні методи переконання.

Насамкінець, реакцію канцлера Німеччини можна вважати виразом на вищому рівні. В той час як дії окремих партій та активістів можна трактувати по-різному в контексті довготривалих перспектив та глобальних змін, слова лідерів найбільш впливових європейських держав мають усі шанси суттєво вплинути на внутрішню та зовнішню політику Західної Європи. Виступ канцлера ФРН Ангели Меркель 2010 року у Потсдамі без пере-

більшення можна вважати переломним моментом для політики мультикультуралізму, або ж «мультикульті», яку канцлер з нетиповою для політиків такого рангу прямою оголосила «повною невдачею» [5]. Визнаючи, що більшість німецьких традицій має іудео-християнську культурну спадщину, канцлер зазначила, що іслам також став частиною Німеччини, і той, хто ігнорує ці реалії, «бреше заради власної вигоди»; однак володіння мовою та дотримання німецьких законів має стати «абсолютним пріоритетом» [5]. Те, що невдовзі після цих висловлювань у подібному дусі висловилися також Президент Франції Ніколя Саркозі та Прем'єр-міністр Великобританії Девід Кемерон, можна вважати виразом мультикультуралізму.

Висновки. Проблеми впровадження мультикультуралізму як способу існування суспільства набули подальшого загострення через глобальні економічні проблеми, а також через нещодавні події, які виявили додаткові загрози для безпеки держав. Очевидно, що мультикультуралізм у його нинішньому вигляді призвів до того, що у європейських державах утворилися «паралельні суспільства», що існують ізольовано та які сприймаються корінним населенням як загроза. Про це свідчить не тільки те, що серед громадян Європи знаходяться бажаючі боротися з цією загрозою насильницькими методами; набагато більш показовим є те, що рішуча позиція з цього питання стає все важливішою, і подекуди вирішальною для отримання підтримки виборців. В той час як насильницькі методи боротьби можуть бути застосовані «по обидві сторони барикад», насилля знаходить масове засудження серед прихильників партій усіх політичних спектрів.

Водночас існуючі тенденції показують, що для вирішення проблеми потрібно більше, ніж її визнання, навіть на найвищому рівні. Також важливо, щоби визнання проблем мультикультуралізму не стало заохоченням до поширення ксенофобії та расизму. Об'єднані зусилля голів держав, членів політичних партій та активістів, представлених усіма етнічними групами, необхідні для того, щоби виправити існуючі недоліки та побудувати гармонійне безпечне суспільство.

Список використаних джерел

1. Бурума Я. Странная гибель мультикультурализма // <http://www.project-syndicate.org/commentary/buruma2/Russian>. – 2007. – 4 окт.
2. Глод О. Формування антиімміграційних настроїв та їх вплив на діяльність політичних партій у Нідерландах // Політична наука в Україні: Стан і перспективи: Матеріали всеукраїнської наукової конференції, Львів, 10-11 травня 2007 р., укл. Поліщук М., Скочиляс Л., Угрин Л. – Львів, ЦПД, 2008. – С. 295-300.
3. Орлик В. Європа мусульманська // Дзеркало тижня. – 2004. – 24-30 лип.
4. Abizadeh A. Does Collective Identity Presuppose an Other? On the Alleged Incoherence of Global Solidarity // *American Political Science Review*. – 2005. – Vol. 99. – No.1. – P. 45-60.
5. Angela Merkel: «Multikulti ist absolut gescheitert» // *Frankfurter Rundschau*. – 2010. – 16. Oktober.
6. Bellamy A. J. Security communities and their neighbours: regional fortresses or global integrators? - Palgrave Macmillan, 2004. – 221 p. (66).
7. Breivik A.B. 2083: A European Declaration of Independence. – London, 2011. – 1518 p.
8. Franssen F. J. The supranational politics of Jean Monnet: ideas and origins of the European Community. – Greenwood Publishing Group, 2001. – 157 p. (89).

9. Immigration Policy and the Welfare State. A Report for the Fondazione Rodolfo De Benedetti / Edited by Tito Boeri, Gordon H. Hanson and Barry McCormick. – Oxford University Press, 2002. – 356 p.